

BÍLÁ KNIHA

BOJ S RUSKÝM VLIVEM

Předmluva

Luděk Niedermayer
europoslanec

Pandemickou krizi v rychlém sledu následuje krize energetická a bezpečnostní. Obě mají, i přes úsilí a podpory od vlád, dopady do našeho každodenního života. V dobách ohrožení a krizí pak vyniknou hodnoty a přínosy, které nám poskytuje naše zapojení do evropského společenství. Členství v Evropské unii a společný postup při řešení těchto krizí ve spolupráci s našimi evropskými partnery je naší největší nadějí na řešení velkých problémů dnešního světa, které nás bohužel v minulých letech hojně provázely.

Je důležité, abychom nezapomínali, jaký význam a přínosy pro nás Unie má a zároveň si i uvědomovali její slabá místa. To je cesta jak přispět k tomu, aby Unie v budoucnu fungovala ještě lépe. Dnes již totiž není skoro žádná větší politická agenda, která by nebyla propojena s evropskou integrací – dopady fungování Unie, její úspěchy i neúspěchy při řešení problémů, tak zprostředkovaně pociťujeme každodenně ve svém běžném životě. Je přitom zcela jasné, že krize, kterým čelíme, pak dalece přesahují hranice členských států a jediná cesta k jejich řešení je ve spolupráci.

Zapomínat nesmíme ani, jak velký přínos má dobře fungující Unie i v „dobrých časech“. Výročí 30 let fungování jednotného trhu, které jsme slavili na začátku roku, je jen jednou z připomínek. Stejně tak je jasné, že cesta k levné a bezpečné energetice vede právě přes rozvoj společného trhu, a nikoliv přes izolaci jednotlivých zemí či regionů.

Jsem rád, že na textu TOP týmu z.s., který je výsledkem diskuse mladých pravicově, či středově smýšlejících lidí, je vidět, že generace mladých lidí si uvědomuje, jak jsou i národní politické otázky dotčeny evropskou politikou a přirozeně vede svou diskuzi o jejich řešení za propojení obou rovin – národní i evropské.

Jako europoslanec rád vidím, že se text snaží postihnout aktuální otázky české politiky zasazené do evropského kontextu. TOP tým navíc ukazuje, že umí jít do detailu při posuzování problémů a výzev a hledání nejlepších řešení. Dělá mi velkou radost, že se mladí lidé z TOP týmu ve svém volném čase detailně a kompetentně zabývají i velmi složitými otázkami a hledají přístup k jejich řešení, který vychází ze stavu a potřeb života v České republice. Respektuje to jeden z důležitých rysů dnešního světa - tedy to, že řešení problémů není jednoduché a cesta k němu vede jen přes jejich hluboké pochopení.

Mimochodem, opak tvrdí jen populisté a dle toho jejich „vládnutí“ vypadá. Jsem rád, že všude tam, kde to je relevantní, se texty inspiroují či kriticky reflektují postup našich evropských partnerů.

Je zjevné, že v dnešní době musíme spolu hledat cesty, jak udělat svět (nejen pro Evropany) bezpečnější, stabilnější a odolnější. Začít musíme i u sebe a postarat se o to, abychom byli našim evropským partnerům oporou a inspirací. Jsem proto rád, že si autoři dali práci nad komplikovanými tématy a při tom prokázali vysokou kompetenci a ochotu hledat kompromisy. Právě takový přístup by měl být v rámci nadcházejících diskusí pravidlem. Pokud Vás zajímá názor mladých lidí na problémy, které rezonují společností a na jejich řešení věřím, že Vás tato publikace zaujme. Srdečně Vás zvu i k přečtení všech 8 dalších bílých knih sepsaných v letošním roce, jakož i k přečtení 9 bílých knih z roku loňského. Věřím, že Vás nezklamou a čas strávený nad jejich čtením bude i pro Vás časem dobře využitým.

Ruský vliv ve světě

Ruská federace (dále jen „Rusko“) využívá hned několik různých metod, aby prosadila svoje geopolitické zájmy a vliv. První z nich lze zjednodušeně nazvat označením hybridní válka. Patří sem zejména vměšování a úsilí Ruska ovlivnit výsledky voleb v jiných suverénních státech napříč celým světem. Typickým příkladem byla snaha o ovlivnění voleb ve Spojených státech amerických či zasahování do referenda o brexitu ve Spojeném království. Druhou z metod, která má napomoci šíření ruského vlivu a prosazování ruských zájmů, jsou fyzické útoky na vybrané jedince, kteří se z různých důvodů stali pro ruský autoritářský režim nepohodlní. Jako příklad takového jednání ze strany Ruska lze uvést otravu Sergeje a Julije Skripalových či otravu Alexeje Navalného.

Extrémní metodou prosazování ruského vlivu je pak přímá agrese vůči jiným suverénním státům. Rozpoutáním válečného konfliktu chce Rusko rozšířit svou sféru vlivu na některá území bývalého Sovětského svazu, aby jim zabránilo sblížit se se západními strukturami Evropské unie či Severoatlantické aliance. Klasickou ukázkou takového chování je válka v Jižní Osetii i současný válečný konflikt na Ukrajině. V tomto textu si detailněji rozebereme některé z výše uvedených příkladů.

Referendum o Brexitu

Existuje více zdrojů a nepřímých důkazů, které poukazují na snahu Ruska ovlivnit referendum o brexitu v roce 2016. Rusko se podle nich pokoušelo přesvědčit britskou veřejnost, aby opustila Evropskou unii a hlasovala pro brexit. V souvislosti s rostoucím ruským vlivem vypracoval v roce 2020 parlamentní Výbor pro zpravodajské služby a bezpečnost dokument s názvem *Russia Report*, ve kterém dospěl k závěru, že ruské vměšování se do britské politiky je běžné.

Po skončení referenda o brexitu vyšlo například najevo, že Matthew Elliott, šéf *VoteLeave* kampaně, byl zakládajícím členem organizace *Friends of Russia* a že se v jeho blízkosti pohybovali ruští agenti. Na Rusko byl napojen rovněž Arron Banks, největší sponzor kampaně za odchod Spojeného království z Evropské unie. Ruský vliv byl prokazatelně doložen i ve společnosti Cambridge Analytica, která měla velký podíl na úspěchu kampaně za odchod Británie z Evropské unie vedené na sociálních sítích.

Ruské vměšování do voleb ve Spojených státech v roce 2016

Podobně jako v případě brexitu se Rusko pokoušelo ovlivnit výsledky prezidentských voleb ve Spojených státech amerických v roce 2016. Cílem bylo poškodit kampaň Hillary

Clintonové a podpořit kandidaturu Donalda Trumpa tak, aby se zvýšil politický a sociální rozpor uvnitř USA. Podle americké zpravodajské komunity nařídil operaci přímo ruský prezident Vladimír Putin.

V dubnu roku 2019 byla zveřejněna zpráva zvláštního poradce Roberta Muellera, tzv. *Mueller report*, o ruském vměšování do voleb v roce 2016. Zpráva zkoumala mimo jiné i četné napojení ruských představitelů na volební kampaň Donalda Trumpa. Způsob vlivu Ruska na volební výsledky probíhalo různým způsobem. Do jednoho z nich byla zapojena Agentura pro výzkum internetu (IRA), která sídlí v Petrohradě a bývá často označována za „trollí farmu“. IRA vytvořila tisíce účtů na sociálních sítích, které se vydávaly za americké podporovatele radikálních politických skupin. Prostřednictvím těchto virtuálních účtů agentura propagovala a plánovala akce proti Hillary Clintonové a na podporu Donalda Trumpa.

Robert Mueller dospěl ve své zprávě k závěru, že vměšování Ruska do voleb bylo rozsáhlé a systematické a jednoznačně porušovalo americké trestní právo. Mueller obvinil celkem dvacet šest ruských občanů a tři ruské organizace. Následné vyšetřování vedlo k odsouzení některých představitelů Trumpovy volební kampaně.

Otrava Sergeje a Julije Skripalových

4. března 2018 byli v anglickém městě Salisbury otráveni Sergej Skripal, bývalý ruský vojenský důstojník a dvojitý agent britských zpravodajských služeb, a jeho dcera Julija Skripalová. Oba strávili v nemocnici několik týdnů, než mohli být propuštěni domů. Podle Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW) byli Sergej a Julija otráveni nervově paralytickou látkou *novičok*. V reakci na tuto událost obvinilo Spojené království Rusko

z pokusu o vraždu a podniklo vůči němu řadu trestních opatření včetně vyhoštění ruských diplomatů. K vyhoštění se připojilo dalších 28 zemí včetně České republiky. Celkem bylo z různých zemí vykázáno 153 ruských diplomatů.

Útok na rodinu Skripalových byl naprosto bezprecedentní. Navíc se odehrál na území cizího suverénního státu a zcela v rozporu s mezinárodním právem. Později byli v rámci vyšetřování identifikovány dvě osoby odpovědné za pokud o vraždu Sergeje a Julije: Anatolij Čepiga a Alexandr Miškin, oba z ruské zpravodajské služby GRU. Stejná skupina ruských agentů měla na svědomí výbuchy muničních skladů ve Vrběticích roku 2014, jak vyšlo najevo v České republice v loňském roce.

Ruský vliv v České republice

Zmíněný výbuch muničních skladů ve Vrběticích v roce 2014 je podle šéfa BIS Michala Koudelky jasným důkazem, že nebezpečí ruských podvratných operací v Česku stále trvá. V současné době jsou možnosti působení Ruska v České republice silně omezené – po vyhoštění ruských diplomatů jich zůstalo na ruském velvyslanectví v Praze pouze šest, pokud nepočítáme dalších zhruba 20 administrativních pracovníků.

Rusko považuje Českou republiku za nepřátelský stát. Z toho vyplývá, že bude ochotné i připravené použít všechny prostředky k destabilizaci naší země. Šéf vojenské policie Otakar Foltýn považuje Rusko za čistě kriminální mocnost, která Českou republiku ohrožuje. Česko navíc jednoznačně ruskou hrozbu podcenilo. V souvislosti s válkou na Ukrajině se znovu ukazuje, jak nebezpečné a nevyzpytatelné mohou ruské akce být. Navíc mnohdy nabývají rozměrů válečných zločinů. Rusko se vytrvale snaží vměšovat do vnitřních záležitostí cizích zemí. Jeho cílem je si získat přízeň místní veřejnosti, čímž by mohlo mít snazší přístup k informacím o strategických projektech a údajích.

Je nezbytné, aby se Česká republika rozhodně postavila proti těmto subverzním akcím. V následujících odstavcích se pokusíme ozřejmit, jaké nástroje Rusko pro podvracení českého státu využívá, a navrhneme způsoby, jak jim čelit.

Nejnovější výroční zpráva BIS

Výroční zpráva české kontrarozvědky představuje důležitý materiál pro posuzování ruského vlivu v Česku. Letošní zpráva BIS přinesla zásadní informace o konkrétním ruském agentovi, který měl vazby na české novináře i politiky. Měl je využívat, aby se posílila proruská politická agenda v naší zemi, koordinovala veřejná vystoupení politiků nebo medializovala témata, která jsou v zájmech Ruské federace.

Snížení počtu diplomatických zastupitelů v Praze donutilo ruské zpravodajce k určitému přeskupení. BIS nicméně uvádí, že skupina, již byl zmíněný ruský agent součástí, měla dostatek finančních prostředků, aby udržovala a rozšiřovala okruh českých proruských novinářů, aktivistů a politiků, kteří pak ruskou propagandu na našem území šířili.

Dezinformace

Dezinformace jsou hlavním nástrojem, kterým Rusko u nás šíří svůj vliv. V současné době se tímto způsobem snaží nahnat strach českým obyvatelům tak, že zveličuje problémy související s vysokými cenami energií, pohonných hmot a spotřebního zboží. Poměrně velký problém představuje skutečnost, že v České republice chybí jasná právní úprava, která by se týkala šíření teroristického obsahu. Na evropské úrovni příslušná legislativa již existuje.

Po vpádu Ruska na Ukrajinu letos v únoru Evropská unie zablokovala některé nástroje, které šířily dezinformace – jednalo se například o zpravodajské webové stránky RT (Russiatoday) a Sputnik. Zákaz obou webových stránek se promítl i do jejich českých mutací. Rusko si nicméně našlo cestu, jak tyto zákazy obcházet. Vytvořilo nové webové stránky – některé z nich se tváří jako nezávislé expertní skupiny a do války stály mimo hlavní dění. Šíření dezinformací na sebe vzali také ruští diplomaté.

Evropská unie si tento palčivý problém uvědomuje a podílí se na jeho řešení. To ovšem bude muset být vysoce komplexní. Internetové sdružení CZ.NIC již v květnu odblokovalo několik dezinformačních stránek, které byly po zahájení invaze na Ukrajinu zablockovány. Podle jmenovaného spolku nyní nepředstavují žádnou hrozbu.

Celý problém je o to více složitý, neboť dezinformace ke svému zviditelnění využívají i někteří čeští občané. Přehnanými tvrzeními a přímými lžemi vyzývají k protivládním protestním shromážděním. Pořadatelé demonstrací ze září tohoto roku například požadují, aby si Česko zajistilo přímé smlouvy s Ruskem na dodávky plynu za nízké ceny. Ruská propaganda obratem využívá dané situace a vše staví do narativu, že Češi potřebují od Ruské federace pomoci.

Ruskou propagandu včetně dezinformací šíří představitelé okrajové části českého politického spektra. Jde například o hnutí Svoboda a přímá demokracie. Jeho předseda Tomio Okamura, místopředseda Radim Fiala nebo poslanec Jaroslav Foldyna se přímo angažují v šíření ruských postojů v České republice. Výroky na podporu Ruska zaznívají i z dalších politických stran – např. od Trikolory nebo KSČM. Podle nejnovější zprávy BIS ale neměly ruské dezinformace zásadní vliv na volby do Poslanecké sněmovny v loňském roce.

Dezinformace a ruská propagandanemusí ústit v pouhé proruské nepokoje či demonstrace. Jejich dopady lze pozorovat i v přímé účasti některých českých občanů v ruské válce na východě Ukrajiny. Národní centrála proti organizovanému zločinu podezřívá hned několik lidí ze zapojení do bojů na východním ukrajinském území. Měli přímo podporovat bojovníky samozvané separatistické Doněcké lidové republiky, kterou Česká republika považuje právem za teroristickou organizaci. Spolek si od svého působení na východoukrajinské frontě sliboval získat zkušenosti, které posléze využije pro případnou změnu poměrů v České republice. Uvedený příklad demonstruje hlavní riziko podobných paramilitárních skupin. Mají potenciál destabilizovat bezpečnostní situaci v Česku a prosazovat na našem území politické cíle Vladimíra Putina.

Pronikání Ruska do státních a privátních struktur

Relativně nedávno byl odhalen dlouholetý zaměstnanec českého ministerstva zahraničí. Spolupracoval s ruskou rozvědkou SVR, které donášel tajné a citlivé informace i přes nejvyšší stupeň bezpečnostního osvědčení. Po odhalení musel daný jedinec ministerstvo opustit.

V podobné souvislosti je skloňováno jméno Martina Nejedlého, poradce českého prezidenta Miloše Zemana. U Martina Nejedlého panuje podezření, že by mohl podobně vynášet citlivé informace ruské straně. Prezidentův poradce se měl navíc scházet s blízkým spolupracovníkem bývalého předsedy vlády Andreje Babiše. Pokud se tyto domněnky potvrdí, půjde i v tomto případě o přímé ohrožení bezpečnosti našeho státu.

Hrozba Ruska ale tkví i v jiné oblasti – v pronikání do privátní sféry. Mezi lety 2014–2019 patřili ruští občané mezi nejčastější vlastníky firem na území České republiky. V loňském roce jejich počet klesl o osm procent na číslo 11 708, i tak je jejich potenciál, že budou šířit ruský vliv, poměrně vysoký.

Z obavy před sankcemi některé společnosti napojené na Rusko mění svoji strukturu. Ruská společnost Armatek, která spolupracuje s plynárenským koncernem Gazprom, spoluvlastnila v Praze nejmenovaný hotel za několik set milionů korun. Po zahájení války na Ukrajině svůj podíl z hotelu stáhla. Řada ruských společností má na území České republiky pouze virtuální sídla. Podobné stahování ruských firem z našeho území nebo jejich restrukturalizace probíhá od prvních sankcí po ruském obsazení Krymu v roce 2014.

Kybernetické útoky

Česko bylo v posledních letech vystaveno celé řadě kybernetických útoků, u kterých panuje podezření, že byly vedeny přímo z Ruska. Schopnosti Ruské federace podobné útoky vést bohužel rostou. Sabotážním útokům neunikly energetické podniky, zpravodajské servery ani nemocnice. Rusko klade velký důraz na kyberšpionáž, díky které získává důležitá data z kritické informační infrastruktury. Neshromažďuje ale pouze data. Krade přihlašovací a osobní údaje do důležitých systémů a aplikací. Tímto způsobem se dokázalo nabourat do e-mailových schránek ministerstva zahraničí v roce 2017, kdy ho vedl bývalý ministr zahraničí Lubomír Zaorálek.

Ruské diplomatické kontakty a lobbying

Navazování kontaktů s vrcholnými politickými představiteli a následný politický lobbying je v současném světě přirozený. Pokud jde o Rusko, může jít o nebezpečnou snahu podrýt

soudržnost Česka a potažmo Evropské unie, což by ruskou pozici posílilo. V České republice Rusko k těmto účelům využívá osobnost prezidenta Miloše Zemana. Ten se sice v současné době proti ruské invazi na Ukrajinu ostře vymezuje, ale v minulosti vůči Rusku zaujímal vstřícný postoj a několikrát tímto způsobem zpochybnil českou zahraniční orientaci.

Miloš Zeman se zúčastnil konference Dialog civilizací, kde se setkal s pořadatelem V. Jakuninem. Ten byl dlouholetým členem KGB a velkým přítelem Vladimíra Putina. Na konferenci český prezident požadoval zrušení protiruských sankcí a zlehčoval ukrajinský konflikt. Zeman se v minulosti setkal i přímo s Vladimírem Putinem. Na jednáních měl Putin vyžadovat vydání údajného hackera Nikulina do Ruska, za což se následně český prezident přimlouval.

Česká republika vyhostila několik ruských špiónů, kteří na našem území v diplomatickém zastoupení působili. Rusko na tento krok odpovědělo obdobným způsobem. Ovšem místo špiónážních pracovníků vyhostilo zkušené a těžko nahraditelné osoby. Tím vytvořilo tlak na českou diplomacii s novým obsazením.

Sabotážní akce ve Vrběticích

Výbuch muničních skladů ve Vrběticích je považován za jednu z nejrozsáhlejších akcí Ruska na našem území. Z její organizace jsou důvodně podezříváni důstojníci ruských tajných služeb. Během sabotážní akce na konci roku 2014 zemřeli dva čeští občané. Způsobené škody byly vyčísleny částkou v řádech stovek milionů korun.

Čin byl později tehdejším ministrem zahraničí Janem Hamáčkem označen za teroristický a měli za ním stát dva důstojníci ruské zpravodajské služby GRU. V této souvislosti bylo z České republiky vyhoštěno 18 pracovníků ruského velvyslanectví, kteří měli spolupracovat s tajnými ruskými službami. Údajně se mělo jednat o stejné pachatele, kteří měli na svědomí otravu Sergeje Skripala a jeho dcery ve Velké Británii (z čehož paradoxně Rusko obviňovalo Českou republiku). Do celé akce mělo být zapojeno 6 agentů GRU.

Motivů pro útok na Vrbětice mohlo být vícero. Bývalý premiér Sobotka jako důvod uváděl pokus o destabilizaci jeho vlády. Sabotáž se navíc nemusela zcela povést – jedním z hlavních cílů mohlo být zabití příjemce dodávky zbraní, kterým měl být bulharský obchodník Gebrev.

Závěr

Rusko rozpoutalo válku, která nemá v novodobé historii obdoby. Českou republiku označilo za nepřátelský stát. Ruský vliv na našem území může být v rozporu se suverenitou

a bezpečností České republiky. Proto je velmi důležité se jeho projevy i důsledky aktivně zabývat.

Rusko zasahuje do vnitřních záležitostí českého státu prostřednictvím kybernetických útoků, systematické špionáže, sabotáže a šíření dezinformací. Jeho vliv je třeba důsledně mapovat a potírat veškeré kriminální následky i v případě, že by se četnost podobných akcí ze strany Ruské federace na našem území snižovala.

Navrhovaná opatření

- TOP tým podporuje schválení Magnitského zákona v České republice, který umožní lépe a efektivně trestat osoby odpovědné za porušování lidských práv a svobod.
- TOP tým navrhuje lépe potírat různé dezinformace, které by mohly svými dopady ohrožovat chod českého státu. Dezinformace silně ovlivňují názory a následné aktivity společnosti, což může přerůst v násilné nepokoje. Extrémní polarizace společnosti navíc brání demokratickému vývoji.
- TOP tým se zasazuje o kompletní zákaz webů, které dlouhodobě a cíleně zveřejňují dezinformace pocházející z Ruska. Pro Českou republiku představují vážnou bezpečnostní hrozbu.
- TOP tým podporuje vyhoštění ruských občanů, kteří svojí aktivitou úmyslně škodí České republice nebo jejich pobyt na našem území představuje závažné riziko.
- TOP tým požaduje ustanovení jasných a racionálních pravidel pro lobbování, která nedovolí vměšování rizikových osob do našich vnitrostátních záležitostí. Lobbying sám o sobě není hrozbou, pokud jsou dodržována jasná pravidla. V opačném případě by mohly rizikové firmy získat významný vliv ve strategicky důležitých odvětvích státu (např. v oblasti jaderné energetiky), což je krajně nežádoucí. V této souvislosti TOP tým prosazuje, aby byl přijat zákon o evidenci skutečných zahraničních majitelů nemovitostí a firem.
- TOP tým doporučuje posílit kybernetickou a bezpečnostní infrastrukturu státu. Rozsáhlé kyberútoky na státní i jiné kritické instituce mohou ohrozit životy našich občanů. Tyto systémy musí být masivně zabezpečeny. Současná válka na Ukrajině ukazuje i na nutnost posílit bezpečnost státu obecně – například závazkem NATO odvádět 2 % HDP na obranu.
- TOP tým doporučuje zpřísnit kontroly potenciálně rizikových osob při žádosti o vstup do České republiky. Kauza Vrbětice ukázala, jak nebezpečný může být nekontrolovaný vstup rizikových osob na naše území. TOP tým nesouhlasí se stálými kontrolami na hranicích, podporuje však cestu posílení spolupráce tajných služeb s vládními institucemi tak, aby bylo možné potřebné kroky (např. vyhoštění) podnikat efektivněji a rychleji.

- Top tým apeluje na to, aby lidé s přístupem k citlivým informacím (např. členové expertního týmu prezidenta) prošli řádným bezpečnostním prověřovacím procesem – například měli řádnou bezpečnostní prověrku.

Bibliografie a další zdroje

- (1) <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/23/skrpal-salisbury-poisoning-decline-of-russia-spy-agencies-gru>
- (2) <https://www.csis.org/blogs/brexit-bits-bobs-and-blogs/did-russia-influence-brexit>
- (3) <https://time.com/5565991/russia-influence-2016-election/>
- (4) <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-rusko-si-kupuje-politiky-na-balkane-tvrdi-usa-214272>
- (5) <https://plus.rozhlas.cz/libor-dvorak-jaky-byl-skutecny-vliv-ruska-na-americke-volby-8382890>
- (6) https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rusko-dezinformace-valka-bis_2210101448_pre
- (7) https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rusko-dezinformace-obchazeni-zakazu-rt-sputnik-nove-weby-valka-ukrajina.A220810_094335_zahranicni_kha
- (8) https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/demonstrace-vlada-zdrazovani-inflace-ceny-energii.A220928_070427_domaci_imat
- (9) <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porady-teren-potrebuji-nas-jak-ruska-propaganda-vyuziva-demonstrace-v-cesku-215785>
- (10) <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/analyza-sireni-vlivu-ruska-a-ciny-pomahaji-nejvic-spd-ci-vondracek/2256100>
- (11) <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-pracovnik-ministerstva-zahranici-pracoval-pro-ruskou-rozvedku-musel-odejit-214424>
- (12) <https://denikn.cz/956867/babisuv-clovek-donasel-nejedlemu-upozornila-bis-informace-od-premiera-mohly-koncit-v-rusku/?ref=list>

- (13) https://www.irozhlas.cz/ekonomika/klesa-pocet-ruskych-firem-v-cr-rusko_2205231210_elev
- (14) <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3499042-nektere-firmy-v-cesku-napojene-na-rusky-rezim-prevadeji-majetek-na-nove-osoby-zrejme-v>
- (15) <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/rusko-snemovna/r~bbe073f8488d11ed8b4e0cc47ab5f122/>
- (16) https://is.muni.cz/th/jp6af/Hybridni_valka_Ruska_proti_Ceske_republice_-_realita_ci_fikce.pdf
- (17) <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3536875-zprava-bis-informuje-o-ruskem-agentovi-ktery-mel-vazby-na-ceske-politiky-i-novinare>

